

FRANZ BRENTANO

Psihologia din punct de vedere empiric

CARTEA A DOUA

Despre fenomenele psihice în general

Capitolul unu

Despre deosebirile dintre fenomenele
psihice și fizice

§1. Necesitatea cercetării detaliate a problemei

[109] Întreaga lume a fenomenelor noastre (*unserer Erscheinungen*) se împarte în două mari clase: clasa fenomenelor *fizice* și clasa fenomenelor *psihice*. Am discutat deja despre această distincție atunci când am fixat conceptul psihologiei și am revenit la ea în cercetarea consacrată metodei psihologiei. Totuși, cele spuse nu sunt suficiente, astfel încât ceea ce am schițat anterior doar în mod sumar trebuie acum determinat mai ferm și mai precis.

Lucrul se impune cu atât mai mult cu cât în privința separării celor două domenii nu s-a ajuns nici la o părere unanimă, nici la deplină claritate. Am văzut deja ocazional cum fenomenele fizice apărute în imaginație au fost considerate ca fenomene psihice. În afară de aceasta există încă multe alte cazuri de confuzie și chiar unii dintre psihologii cei mai importanți ar putea să se apere cu greu

de reproșul că se contrazic.¹ Uneori ne izbim însă [110] de afirmații de genul că senzația și imaginația s-ar deosebi prin faptul că una ia naștere ca urmare a unui fenomen fizic, pe când cealaltă este provocată conform legilor asociației, de un fenomen psihic. În același timp, însă, aceiași psihologi admit că ceea ce apare în senzație nu corespunde cauzei care îl provoacă. Rezultă deci că ceea ce ei numesc

¹ Astfel, mie cel puțin, nu mi-a reușit să pun în acord definițiile diferite stabilite în această privință de A. Bain în cea mai recentă scriere psihologică a sa, *Mental Science*, London, ediția a treia, 1872. [110] La p. 120 nr. 59 el afirmă că știința psihologică (*Science of Mind*, numită de asemenea *Subjekt Science*) se întemeiază pe conștiința de sine sau pe atenția introspectivă; ochiul, urechea, organul tactil sunt, după el, medii pentru observarea lumii fizice, „*object world*”, așa cum se exprimă el. La p. 198 nr. 4 se spune, dimpotrivă: „percepția materiei sau conștiința obiectivă (*object consciousness*) este legată de manifestările activității musculare în opoziție cu sentimentul pasiv”. Iar în explicație adaugă: „La sentimentul pur pasiv, ca și la acele senzații la care activitatea noastră musculară nu participă, noi nu percepem materia, ci suntem într-o stare de conștiință subiectivă (*subject consciousness*).” Acest lucru este lămurit prin exemplul senzației căldurii trăite atunci când facem o baie caldă și prin acele cazuri de atingere delicată la care nu participă nici o activitate musculară și declară că în aceleași condiții și sunetul, ba chiar și lumina și culoarea ar fi experiențe pur subiective (*subjekt experience*). Cu alte cuvinte, el preia exemple de conștiință subiectivă (*Subjekt-Bewusstsein*) tocmai dintre senzațiile dobândite prin ochi, ureche și organul tactil, senzații pe care le desemnase în alte locuri, în opoziție cu conștiința subiectivă, tocmai ca mediatoare ale conștiinței obiective (*Objekt-Bewusstsein*).

fenomen fizic nu ne apare cu adevărat, ba chiar că nu avem nici o reprezentare despre el; desigur, un mod ciudat de a răstălmăci numele „fenomen”. La un asemenea nivel al discuției nu o să avem încotro și va trebui să ne ocupăm mai amănunțit de această problemă.

§2. Lămurirea deosebirii prin exemple

Explicația spre care năzuim noi nu este o definiție conform regulilor tradiționale ale logicienilor. În ultimul timp acestea au fost supuse în mod repetat [111] unei critici lipsite de prejudecăți, iar reproșurilor aduse li s-ar mai putea adăuga încă altele. Ce urmărim noi aici este lămurirea celor două nume: fenomen (*Phänomen*) fizic – fenomen psihic, și înlăturarea neînțelegerilor și confuziilor în privința lor. În raport cu acest scop natura mijloacelor se va dovedi mai puțin importantă, însă cu condiția ca ele să servească realmente clarității.

Indicarea determinațiilor mai generale, supraordonate, nu constituie singurul mijloc posibil pentru atingerea țelului propus. După cum deducția se opune inducției în domeniul demonstrației, la fel și aici explicației prin general i se va opune explicația prin particular, prin exemplu. Și ea va fi cu atât mai adecvată cu cât numele particulare (*die besonderen Namen*) sunt mai clare decât cele generale. Astfel, probabil că este un procedeu mai eficient dacă numele „culoare” este explicat prin faptul că spunem despre el că desemnează genul pentru roșu, albastru, verde, galben etc. decât dacă, invers, vrem să explicăm roșul ca o specie separată a culorii. Explicația prin recurs la determinații particulare se va dovedi și mai rodnică la nume precum cele de care este vorba aici, nume care nu sunt folosite în mod

curent în viața de zi cu zi, în timp ce numele fenomenelor, considerate în mod separat, și cuprinse în ele sunt des întrebuițate. Să încercăm deci mai întâi să lămurim conceptele prin exemple:

Un exemplu de fenomen psihic constituie orice reprezentare datorată senzației sau imaginației; iar eu înțeleg aici prin reprezentare nu ceea ce este reprezentat, ci însuși actul reprezentării. Deci auzirea unui sunet, vederea unui obiect colorat, senzația de cald sau rece, ca și stările asemănătoare ale imaginației sunt exemple pentru ceea ce am eu în vedere; la fel, gândirea unui concept general, dacă există realmente [112] așa ceva. Mai departe, orice judecată, orice amintire, orice așteptare, concluzionare, convingere, părere sau îndoială este un fenomen psihic. Și iarăși este fenomen psihic orice act emoțional (*Gemütsbewegung*), precum bucuria, tristețea, teama, speranța, curajul, șovăiala, mânia, iubirea, ura, dorința, voința, intenția, uimirea, admirația, disprețul etc.

În schimb, exemple de fenomene fizice sunt: o culoare, o figură, un peisaj pe care le văd; un acord pe care îl aud; răceala, căldura, mirosul pe care le simt, ca și alte plăsmuiți asemănătoare care îmi apar în imaginație.

Aceste exemple sunt suficiente pentru a ilustra deosebirea dintre cele două clase.

§3. Fenomenele psihice sunt reprezentări sau se bazează pe reprezentări

Totuși, vom încerca să oferim încă o explicație a fenomenelor psihice, dar într-un alt mod, într-unul mai unitar. În acest scop ne stă la dispoziție o definiție la care am recurs deja anterior, atunci când am afirmat că prin numele de fenomen psihic desemnăm

reprezentări, ca și toate acele fenomene al căror fundament este constituit de reprezentări. Aproape că nici nu mai e nevoie să observăm că aici înțelegem iarăși prin reprezentare actul reprezentării (*das Vorstellen*), iar nu obiectul reprezentat (*das Vorgestellte*). Această reprezentare nu formează doar fundamentul judecării, ci, de asemenea, și pe cel al dorinței (*Begehren*), ca și pe al oricărui alt act psihic. Nimic nu poate fi judecat și, de asemenea, nimic nu poate fi dorit, sperat sau temut dacă nu este reprezentat. Astfel, determinația indicată cuprinde toate exemplele tocmai citate de fenomene psihice și cuprinde, în genere, toate fenomenele care aparțin acestui domeniu.

Este un semn al stării de imaturitate în care se află psihologia că aproape nu poate fi enunțată nici o propoziție despre fenomenele psihice [113] care să nu fie contestată de cineva. Totuși, cel puțin în privința celor tocmai susținute, anume că reprezentările sunt fundamentul celorlalte acte psihice, cea mai mare parte a psihologilor sunt de acord cu noi. Astfel, Herbart afirmă cu totul corect: „Ori de câte ori simțim ceva, fie și un divers extrem de poliform și confuz, ceva este prezent în conștiință ca un obiect reprezentat, astfel încât această reprezentare determinată este inclusă în acest sentiment determinat. Și, ori de câte ori dorim, avem, de asemenea, în gândire ceea ce dorim.”²

Herbart merge însă apoi și mai departe. În toate celelalte fenomene el nu vede nimic altceva decât anumite stări ale reprezentărilor care sunt derivabile din reprezentări, o părere

² Herbart, *Psych. als Wissensch.*, Th. II. Abschn. I. Kap. 1. §103. Cf. și Drobisch, *Empir. Psychol.* p. 38 și 348, ca și alți autori din școala lui Herbart.

contestată în mod repetat îndeosebi de către Lotze, și asta cu motive bine întemeiate. Printre alții, în perioada mai recentă i s-a opus J.B. Meyer, în cadrul unei explicații mai ample a psihologiei kantiene oferite în expunerea sa. El însă nu s-a mulțumit doar să respingă ideea că sentimentele și dorințele ar putea fi derivate din reprezentări, ci a susținut, în plus, că fenomenele de acest gen ar putea să existe și fără orice reprezentare.³ Ba chiar crede că animalele inferioare au numai sentimente și dorințe, nu însă și reprezentări, și că, de asemenea, și viața animalelor superioare și a omului începe cu simple sentimente și dorințe, în timp ce reprezentarea survine abia la un stadiu avansat al dezvoltării.⁴ Prin aceasta, și el pare să intre în conflict cu afirmația noastră.

[114] Totuși, dacă nu mă înșel, contradicția e mai mult aparentă decât reală. Din mai multe dintre afirmațiile sale îmi pare să rezulte că Meyer definește conceptul de reprezentare mai strâmt decât noi, în timp ce extinde în aceeași măsură pe cel al sentimentului. „Reprezentarea – afirmă el – apare abia acolo unde schimbarea simțită a stării proprii poate fi considerată drept consecință a unei excitații exterioare, chiar dacă aceasta se manifestă mai întâi în căutarea vizuală sau tactilă desfășurată inconștient a unui obiect exterior.” Dacă Meyer ar fi înțeles prin reprezentare același lucru ca și noi, atunci i-ar fi fost imposibil să vorbească astfel. El ar fi înțeles atunci că o stare precum cea descrisă de el ca început al reprezentării ar conține deja un mare număr de reprezentări, de pildă de reprezentări ale succesiunii temporale, ale vecinătății spațiale

³ J.B. Meyer, *Kants Psychologie*, Berlin, 1870, p. 92 și urm.

⁴ *Ibid.*, p. 92 și urm.

și ale cauzei și efectului. Dacă toate acestea trebuie să fie deja prezente în suflet pentru a se forma o reprezentare în sensul lui Meyer, atunci este, desigur, clar că ea nu poate fi fundamentul oricărui alt fenomen psihic. Însă acel „a fi prezent” al fiecăruia dintre lucrurile menționate considerate în mod separat este tocmai un „a fi reprezentat” în sensul nostru. Iar acest fapt are loc pretutindeni unde apare ceva în conștiință, fie că este iubit, urât sau considerat indiferent, fie că este acceptat, respins sau, în condițiile unei depline suspendări a judecății, nu pot să mă exprim mai bine decât spunând că în toate aceste cazuri <ceva> este reprezentat. Așa cum întrebuițăm noi cuvântul „a reprezenta”, expresia „a fi reprezentat” este echivalentă cu „a apărea”.

Că o reprezentare în acest sens este presupusă de orice sentiment, chiar și de cele mai jos situate, precum sentimentele de plăcere și neplăcere (*Gefühle der Lust und Unlust*), o recunoaște J.B. Meyer însuși, deși, abătându-se de la terminologia noastră, el nu o numește reprezentare (*Vorstellen*), ci deja [115] simțire (*Fühlen*). Cel puțin asta îmi pare să rezulte din următoarele cuvinte: „Între non-simțire (*nicht-Empfinden*) și simțire nu există nici un termen mediu... Acum cea mai simplă formă a senzației nu are nevoie să fie mai mult decât o simplă simțire a schimbării propriului corp sau a unei părți a lui, survenite ca urmare a unei excitații oarecare. Ființele dotate cu asemenea senzații ar avea atunci numai un sentiment al propriilor stări. De acest sentiment vital al proceselor desfășurate sub propria piele ar putea fi legată nemijlocit o excitabilitate diferită a sufletului în raport cu schimbările care-l stimulează sau prejudiciază, chiar

Cuprins

Prefață. Asimetria intenționalului la Brentano de Ion Tănăsescu.....	5
Notă asupra traducerii de Ion Tănăsescu.....	21
Franz Brentano, Psihologia din punct de vedere empiric , Cartea a doua: Despre fenomenele psihice în general, cap. 1: Despre deosebiriile dintre fenomenele psihice și fizice.....	25
§.1 Necesitatea cercetării detaliate a problemei.....	25
§.2 Lămurirea deosebirii prin exemple.....	27
§.3 Fenomenele psihice sunt reprezentări sau se bazează pe reprezentări.....	28
§.4 Definirea fenomenelor psihice prin lipsa întinderii și obiecțiile ridicate contra acestei definiții.....	37
§.5 Caracteristică pentru fenomenele psihice este relația cu un obiect.....	41
§.6 Fenomenele psihice pot fi percepute numai prin conștiința interioară; în raport cu cele fizice este posibilă numai percepția exterioară.....	46
§.7. Fenomenele fizice pot exista numai fenomenal, cele psihice și în realitate.....	47

§8. Dacă și în ce sens este corect că fenomenele psihice există permanent numai în succesiune, pe când cele fizice numai simultan.....	50
§.9 Privire retrospectivă asupra definițiilor științei fizice și psihice.....	55
Paul Engelhardt, Intentio	61
Herbert Spiegelberg, „ Intenție ” și „ intenționalitate ” la scolastici, Brentano și Husserl	83
1. Introducere.....	84
2. <i>Intentio</i> extra-practică la scolastici.....	87
3. Intenția la Husserl.....	98
4. O comparație între intenția la scolastici și la Husserl.....	102
5. Termenul „intențional” la scolastici...	104
6. Inexistența intențională la Brentano...	107
7. Termenul „intențional” la Husserl...	112
8. O comparație între concepția husserliană și concepțiile anterioare asupra intenției.....	117
9. Observații finale sistematice.....	118
Ausonio Marras, Originile scolastice ale concepției lui Brentano despre intenționalitate	127
Expunerea problemei.....	127
Toma de Aquino despre inexistența intențională.....	131
Acuzația de imanentism.....	145
Post-scriptum.....	148
Klaus Hedwig, Despre receptarea modernă a intenționalității: Aristotel-Ockham-Brentano	151

Roderick M. Chisholm, Intenționabilitatea	193
Inexistența intențională.....	194
Teza psihologică a intenționalității.....	200
Roderick M. Chisholm, Structura formală a intenționalului - Un studiu metafizic...	207
Lista titlurilor operelor lui Brentano abreviate în text.....	221
Lista surselor utilizate.....	223